

AZ EGRI DOMUS UNIVERSITATIS ÉS LÍCEUM

Oktatás, tudomány, művészet. 1763–2013

Eger, 2013. Líceum Kiadó. 499 o.

Gróf Eszterházy Károly egri püspök által egyetemnek szánt Líceum építése 1763-ban kezdődött el. A 250 éves évforduló alkalmából az Eszterházy Károly Főiskola Szenátusa a 2012/2013-as tanévet, „Eszterházy 250” mottóval, jubileumi évvé nyilvánította. Az ünnepsorozat 2013. június 27-én emelkedett hangulatú Eszterházy-nappal végződött, amelyen bemutatták a reprezentatív diszkötetet.

Hauser Zoltán, a főiskola rektora volt a kötet ötletadója, melynek megjelenésével szimbolikus pont került egy változásokkal teli felsőoktatási folyamat végére. Az intézmény felső vezetése 2013. június 30-án leköszönt. A kiadvány az elmúlt 250 év összegzése, mely méltó keretbe foglalja az Eszterházy Károly Főiskola eddigi történetét.

A kiadvány előkészítése már 2010-ben elkezdődött. A szerkesztőbizottság tagjai: Czeglédi László, Hauser Zoltán, Löffler Erzsébet, Nagy József, Petercsák Tivadar (elnök), aki egyben vállalta a szerkesztés rendkívül nehéz munkáját is. A kötet művészeti tervezője Csontó Lajos. Lektorok: Bosák Nándor, Czeglédi László, Dolhai Lajos, H. Szilasi Ágota, Knapp Éva, Kelényi György, Löffler Erzsébet, Molnár Miklósné, Monok István, Nagy József, Petercsák Tivadar, Szecska Károly. Nyelvi lektorok: Kalcsó Gyula, Zimányi Árpád. A magyar nyelvű szövegek angol nyelvre való fordítását Thomas Cooper végezte el, míg a technikai előkészítés Nagy Sándornéra hárult.

Köszöntőjében Ternyák Csaba egri érsek kiemelte, hogy „első alkalommal kerül sor egy ilyen átfogó kötet megalkotására, amely úgy állít méltó emléket a 250 évvel ezelőtt Egerbe érkezett elődömnök, Eszterházy Károly püspöknek, hogy nem szentel külön cikket személyének. Itt ugyanis minden róla szól.” Hauser Zoltán előszavában a Líceum eddigi történetében a kezdetektől folyamatosan visszatérő, ám hajtóerőként is értelmezhető egyetemalapítási kísérletről szól: „A jubileumi év lehetőség visszatekintve méltatni az eredményekben gazdag múltat, és határozottan üzen a jövőnek is. Ez az örökség kimeríthetetlen erőt sugároz a mai utódoknak ahhoz, hogy az elhatározás beteljesülését szakmailag hitelesen, elkötelezett munkával, évről évre fokozva valósítsák meg az eredeti cél szellemében. Ma az oktatási és kutatási eredmények, a humán és a reál feltételrendszer célérték közeli — olykor azt meghaladó, néhol erősen megközelítő — állapotban lévő 250 év után újra felkeltheti a döntéshozói figyelmet annak érdekében, hogy jó döntéssel igent mondjon az egyetemalapításra!”

A bevezető tanulmányt Bitskey István írta, Eger a barokk-kori Közép-Európában címen. A neves irodalomtörténész azt a jelenséget vizsgálja, miként válhatott a Líceum épülete „szimbolikus reprezentáció megtestesítőjévé” egy kis vidéki városban. Elsőként kísérlete meg azt a nehéz feladatot, hogy Egert elhelyezze egy nagyobb régióban. Véleménye szerint: „A történelmi emlékezet újabban Európa-szerte fellendült kutatásának tanulsága szerint többnyire azok a városok emelkedtek nemzetközi hírnévre, azoknak a neve idézett fel patinás értékeket, amelyeknek valamely központi helyén, centrumában lévő épülete a szimbolikus reprezentáció megtestesítőjévé tudott lenni, valamely eszme hordozójává vált... De miként történt Eger városának szimbólummá válása, mi vezetett — a kiemelkedő történelmi műemléknek megmaradó vár helyett — az újabb korban a tudás palotájának városreprezentáló pozíciójába emelkedéséhez?

A választ a korszak művelődési és mentalitástörténeti viszonyainak, s ezen belül elsősorban az újjászerveződő katolikus egyház oktatáspolitikai törekvéseinek és igényeinek számbavétele adhatja, ezért az alábbiakban — az eddigi bőséges helytörténeti szakirodalom segítségével — azt a fejlődési ívet igyekszünk felvázolni, amely a törökverő végvár fénykorának leáldozása után, a püspökségnek a városközpontba áttelepülésével, a barokk műveltség egyik legrangosabb hazai centrumának létrehozásáig, s általa az egyetemi gondolat kiteljesedéséig vezetett.”

Bitskey professzor gondolatainak kifejtését 1687-tel kezdi, amikor az 1596-tól a települést megszállva tartó törökök kivonultak a városból. Ezt követően a szerző a katolikus egyetemjárás kezdeteiről szól, majd a Telekesy István által 1705-ben nagyszombati mintára megkezdődött papképzésről, noha az alapítólevél közzétételére csak 1709-ben került sor. Telekesy művének bemutatása után arról írt, hogy mit tett utóda, gróf Erdődy Gábor, már kedvezőbb helyzetben Eger újjáépítéséért. Ezt követően érkezett Foglár György kanonok által alapított Collegium Juridicum Foglariumról, amely 1740-ben nyitotta meg kapuit a jogi oktatás szolgálatára.

Az időközben növekvő anyagi és szellemi lehetőségeket az Erdődy örökebe lépő Barkóczy Ferenc aknáztá ki. Bitskey szerint: „A kulturális élet erővonalai az ő időszakában tovább sűrű-

sődtek, s a század közepétől tovább élénkült és színesedett a műveltség összképe a püspöki székvárosban. Barkóczy püspök, aki Rómában végezte papi tanulmányait, barokk pompát teremt székvárosában olasz módra. Eger belvárosának barokk arculata az ő itt töltött éveiben alakult ki. Nevéhez fűződik az egri papképzés új alapokra való helyezése. Ez elsősorban azt jelentette, hogy a kispapok nevelését kivette a jezsuiták kezéből és azt világi papokra bízta.”

Barkóczy művelődési célkitűzéseinek rendkívül fontos állomása volt, hogy 1755-ben megnyílt a város első nyomdája, a Typographia Agriensis. A püspök volt az első, aki egy Egerben létesítendő egyetem tervét megfogalmazta, de annak megvalósítása már utódára, gróf Eszterházy Károlyra hárult, mivel Barkóczyt esztergomi érsekké nevezte ki az uralkodó. Eszterházy püspök sokoldalú aktivitásához jórészt római tanulmányai adták az inspirációt és későbbi tevékenysége szorosan kötődött az itáliai szellemi élethez. Bitskey Isván ezt írja: „Noha ebben elődjéhez hasonlított, mégis merőben különböző egyéniségükből fakadóan több vonatkozásban az övétől eltérő utakon járult hozzá városának, egyházmegyéjének és a régióknak a fejlesztéséhez.”

Dolgozatában a legrészletesebben a Domus Universitas-ról írt, amely nem valósult meg a terézianus és jozefinista egyház- és oktatáspolitikai miatt. A szerző Eszterházy egyetemi tervének ismertetésekor fontos szerepet szánt a korabeli könyvek, eszmék és mentalitás bemutatásának. Újszerű, eddig még mások által meg nem fogalmazott megállapítása, hogy „Bécs államegyházi intézkedéseivel és a németesítő jozefinista elképzelésekkel szemben a magyar főpapok többnyire a nemzeti érzelmeket is fel tudták vonultatni, éppen ezért a bécsi, illetve a római orientáció megítélése a történeti és egyháztörténeti irodalomban korántsem egységes.”

Bitskey István tanulmányának végén nem kerülhette meg azt a sokat vitatott kérdést, hogy Eger „Kis Róma” vagy „Magyar Athén”? A 19. század során Egert többen nevezték „kis magyar Rómának”. A szerző szerint, ha a település 18. századi szellemi életéről leírtakat összegezni kívánjuk, felmerül a kérdés: van-e egyáltalán ezeknek a metaforáknak létjogosultságuk? „Vajon adott-e indokot Eger művelődéstörténete ezekre a minősítésekre?” A szerző szerint nem alaptalan ez a metafora, „amely szellemi, mentalitásbeli kapcsolódást fejez ki, a katolicizmus világgözpontjának kulturális kisugárzó hatását a Kárpát-medence északkeleti régiója felé.”

Más a helyzet a tudomány fellegetteként emlegetett Athén nevének szimbolikus használatával. Joggal írta Bitskey István, hogy: „A város értékeire fogékony figyelem ugyan olykor-olykor felvillantotta az Athén-metaforát, de a kétkedő hangok erősebbek voltak. A város művelődéstörténetének szemügyre vétele inkább azt igazolja: megvolt a lehetősége a 'magyar Athén' megvalósításának, számos komponense létrejött egy magas szintű oktatási és kutatási központnak, de ez végül mégsem teljesedett be, a kor politikai erővonalai ezt nem tették lehetővé. Az eredmények azonban így is számottevőek.”

Ludányi Gabriella két értékes tanulmánya a Líceum építéstörténetéről és az épület freskóiról szól, melyeket a szerző elsősorban az eddigi szakirodalom felhasználásával készített. Rendkívül alaposan tárta fel a Líceum freskóinak képzőművészeti értékeit, illetve azt a filozófiai eszmarendszert, melynek alapján a Vizsgaterem, a Kápolna és a Főegyházmegyei Könyvtár festményei keletkeztek. Az építéstörténet bemutatásakor először a környezetet vizsgálta, hiszen a korábbi évtizedekben több nagyszerű barokk épületet (minorita templom, ciszterci templom, stb.) emeltek. Ezt követően részletesen bemutatta a líceum építésének történetét (1762–1764, 1764–1780, 1780–1782).

Nem kerülhette meg a Líceum tervezőjének kérdését sem. A szerző szerint: „Konkrét tervek híjával az épület kutatói levéltári adatok értelmezése vagy stíluskritikai alapon a Líceum tervezőjeként, építőművészeként hol Fellner, hol Gerl szerzősége mellett törnek lándzsát. Úgy véljük, mint általában, itt is árnyaltabb a kép, és csak a két mester más, ismert munkáinak alaposabb összevetése tisztázhatja majd a vitatott szerzőséget, illetve körvonalazhatja pontosabban Gerl és Fellner szerepét hazánk e nem csak jelentős, de a maga műfajában egyedülálló műemléke építésében, illetve egy Fellner munkásságát teljes terjedelmében és mélységében feltáró monográfia adhat a felmerülő tervező- és mesterkérdésre megnyugtató választ.”

Művészettörténészként úgy ítéli meg, hogy nem tudjuk pontosan, hogy az épület tervezője Fellner Jakab vagy Gerl József. Soós Imre levéltáros az 1960-as évek közepén bizonyította, hogy a tervező nem Fellner, hanem Gerl. A felvetés, hogy a Líceumot Fellner tervezte, Szmrecsányi Miklós művészettörténésztől származik, aki Soós véleménye szerint nem tanulmányozta alaposan a levéltári forrásokat, s ebből adódhat tévedése.

A Líceum művészi berendezése, díszítése az építkezés előrehaladtával lépésről lépésre valósult meg. Ludányi a könyvtár berendezését és freskóját részletesen elemezte. Eszterházy Károly

nem véletlenül választotta a freskó témájául a 17. század közepén lezajló trienti zsinatot, amely a római katolikus egyház megújítását tűzte ki célul. A nevezetes zsinatnak volt mondanivalója Eszterházy korában is, amikor a főpap egyházmegyéje vallásos életének megújításán fáradozott. Konceptióját európai mércével mérve is nagyszerűen oldotta meg Kracker János Lukács és veje, Zach József.

Ezt követően a szerző a vizsgaterem freskójáról, Franz Sigrist alkotásáról szólt, amely a ráció és a tudomány jegyében született. A művész az Eszterházy által megálmodott négykarú egyetem fakultásait ábrázolta (bölcselet, orvostudomány, jogtudomány, természettudomány). Ludányi Gabriella ezt követően a Líceum kápolnájának Anton Maulbertsch freskóját elemezte, amely a hit jegyében született, s a mennyeország szentjeit, valamint a magyar szenteket ábrázolja. Dolgozata összegezeként megállapította: „A három freskót összevetve, a könyvtárterem az egyház megújítására alapozott tudás birodalma... A vizsgaterem szándéka szerint parázs viták és reprezentatív szónoklatok színhelye... Végül pedig ott a kápolna égre nyíló mennyezetével, ahol egyenesen a mennyeországba láthatunk, ahol minden szentek, köztük a diadalmas magyar szentek imádják az Urat.”

Az Európa hírű egri Főegyházmegyei Könyvtár történetével Löffler Erzsébet ismerteti meg az olvasó. A könyvtár történetét beágyazta a hazai bibliotékák 18. századi múltjába. Először bemutatja Eszterházy Károly könyvtárának keletkezését. A főpap célja a gyűjtemény létrehozásával az volt, hogy segítse az általa megálmodott katolikus egyetem megvalósulását. A szerző részletesen ír a könyvtár berendezéséről, majd legértékesebb kincseit tárja az olvasók elé. A gyűjtemény legkorábbi kódexe a 11. századból származik, amely IX. Leó pápa diplomáciai iratgyűjteménye.

Száznegy nyelven található meg a Szentírás, melyek közül legjelentősebb Károli Gáspár bibliafordítása, Szechenyi Molnár Albert által átdolgozva (1608). Kálvin János A keresztény vallás rendszere című alapművét 1561-ben adták ki. A teológiai tartalmú könyvek közül feltétlenül figyelmet érdemel Aquinói Szent Tamás A teológia foglalatosa című munkája (Pádua, 1698). A gyűjtemény imádságos könyveinek legszebbike, egyben a könyvtár leghíresebb kódexe, az úgynevezett Hóraskönyv (*Horae beatae Mariae Virginis*), amely 1500 körül készült Toursban. Megemlítjük, hogy a könyvtár egykori főkönyvtárosa Iványi Sándor és Dercsényi Dezső vezető tanulmányaival a magyar Helikon – Corvina Kiadó hasonló kiadásban megjelentette (Budapest, 1976).

A magyar kulturális örökség egyik gyöngyszeme, a Miskolci-missale (1394), amely a kánon előtti kép festőjéről, Miskolci Lászlóról kapta nevét. A 15. század elejéről származik az Erlauer Spiele elnevezésű kódex, amelynek érdekessége a teológiai értekezések után található misztériumjátékok gyűjteménye. A Dante-kódex (1417) az Isteni színjáték latin nyelvű fordítása, melynek elején Luxemburgi Zsigmondnak szóló ajánlás található. Verancsics Antal egri püspök, később esztergomi érsek Praefacinaléja a 16. század közepéről származik, a könyvnyomtatás feltalálása után kézzel készült mestermű. Albrecht Dürer Az emberi test arányairól című művét, 1591-ben Velencében nyomtatták. A gyűjtemény különösen értékes darabja Mozart egyetlen, hazánkban fellelhető levele, amelyet 1787. augusztus 2-án nővéréhez írt.

Az orvostudományi könyvek között is számos kuriózum akad: Avicenna arab orvos munkája (Velence, 1595), Markhóty Ferenc tulajdonosi feljegyzésével; Andreas Vesalius műve, amely az emberi test anatómiájával foglalkozik. A földrajzi és a csillagászati gyűjtemény is igen gazdag. A gyűjtemény értékes darabja Mikes Kelemen Törökországi leveleinek eredeti kézirata, melyet Bartakovics érsek vásárolt meg Toldi Ferenc irodalomtörténésztől. A könyvtár egyik legbecesebb kincse az úgynevezett Barkóczy-album, amely a 18. századból való. Az állományban több mint ezer úgynevezett liber gradualis található, amely a 17–18. századi szerzetesi egyetemek és főiskolák sajátos kiadványtípusa. A gyűjteményben számos kéziratot is őriznek, többek között Bartalos Gyula írásait.

A szerző Eszterházy Károly könyvgyűjteményének bemutatása után részletesen leírta a könyvtár sorsát az alapító halála után, és bibliotéka könyvtárosaikat. Az első Torner Ignác volt, akit 1777-ben nevezett ki a püspök a gyűjtemény vezetőjének. A 19. század leghíresebb könyvtárosa Montedegói Albert Ferenc, első katalógusát Michalek Manó készítette el, amely nyomtatásban is megjelent. A 20. század legjelentősebb könyvtárosa Iványi Sándor, akit méltán nevezhetünk a gyűjtemény második megalapítójának.

Petercsák Tivadar tanulmánya *Specula-csillagászati múzeum* címmel jelent meg. A párját ritkító csillagászati toronynak, múzeumnak, a csillagászati eszközöknek, a speciális könyvgyűjteménynek, valamint a Líceumban egykor tevékenykedő neves csillagászoknak állít emléket, különös tekintettel Hell Miksára.

Az Érseki Líceum Múzeumának történetével Bujdosné Pap György ismerteti meg az olvasót. Dolgozatában elsőként az elődökről írt, akik a múzeumalapítást elősegítették. Majd a múzeumalapító Bartakovics Béla érsekről szólt, és arról, hogyan gyarapodott a múzeum az érsek életében adományokkal és a főpap vásárlásaival. Ezt követően Samassa József érsek szerepéről, és az Érseki Udvar mecénásairól értekezett, akik a múzeum gyarapodásához jelentősen hozzájárultak, úgymint Ipolyi Arnold, Tárkányi Béla, Foltin János, Pánthy Endre, Bartalos Gyula. A szerző ezt követően az Egri Dalkör azon díjairól, elismeréseiről szól, melyek bekerültek a múzeum gyűjteményébe. Továbbá írt Kovács Mihály hagyatékáról, ami 1893-ban került a múzeumba. Kitért Szmrecsányi Miklós munkásságára, kinek nevéhez fűződik az Egri Érseki Líceum Múzeuma anyagának tárgymutatókkal való ellátása.

Néhány megjegyzés a tanulmányhoz: Nem értünk egyet azzal, hogy a szerző Pánthy Endre adományairól és Bartalos Gyula gyűjteményéről külön fejezetben szólt, pedig a mecénások között korábban felsorolta őket. Szmrecsányi két tárgymutatóját egymás után lehetett volna bemutatni, s nem beiktatni közéjük a múzeum további gyarapodásának történetét. Örömteli, hogy a szerző arról sem feledkezett meg, hogy a gyűjtemény milyen szerepet játszott az egri idegenforgalom vonatkozásában. Közleményének végén pedig az Érseki Líceum Múzeumának utóéletét foglalta össze.

Verók Attila a Líceumban egykoron működő másik jelentős intézmény, az 1755-ben alapított Püspöki, majd Érseki Líceumi Nyomda történetét tárta fel alapításától az 1949-es államosításig. A dolgozat nagy értéke, hogy bemutat néhány egri kiadványt is, amelyek ugyan a nyomdászati szakirodalomban ismertek, viszont mindmáig a nagyközönség előtt rejtve maradtak. Ilyenek a nótárius levelei, vagy Miért nem boldogul a magyar, amelyet Sebők László írt, s 1872-ben jelent meg. Bartalos Gyula 1908-ban publikált Elmúlt az év, feljött a nap. (Mikulás kora) című történeti színműve, öt felvonásban, stb.

Az Egri Papnevelő Intézet történetét Szecső Károly a szakirodalomban elsőként foglalta össze, miután 1945-ben a szeminárium irattára szinte teljesen megsemmisült. Dolgozatában a következőkre tért ki: 1. Hogyan folyt a teológusképzés az egri egyházmegyében a Tridenti zsinattól 1700-ig. 2. A Telekesy püspök szerepe és az által alapított Papnevelő Intézet, amelyben a teológusképzés 1705-ben elindult. 3. A papnevelés Erdődy Gábor és Barkóczi Ferenc püspökök idején (1715–1757). 4. Barkóczy szerepe, aki megreformálta a teológusképzést. 5. Eszterházy idején indult meg a görög katolikus papképzés. 6. II. József egyházpolitikája. 7. A teológusképzés 1790-től 1945-ig.

Nem feledkezett meg a szerző a Theológiai Magyar Olvasó Társaság – Egri Egyházmegyei Növendékpapság Szónoki Iskolájáról sem, amely 1835-ben jött létre. Majd írt a szeminárium épületéről, könyvtáráról, s az Érseki Szent József Internátus múltjáról. Ezt követően megemlékezett az intézmény hírneves tanáiról és hallgatóiról. Végül röviden összefoglalta az egri papképzés anyagi feltételeinek alakulását.

Bujdosné Pap Györgyi tanulmánya Egri Érseki Jogakadémia története, amelyet Foglár György kanonok alapított (1740). A szerző az alábbiakról részletesen szól: Collegium Juridicum Foglarianum alapítása. Az iskola épületei. Oktatás a líceumban. Mária Terézia iskolareformja (Ratio Educationis). II. József intézkedései. A második Ratio Educationis hatása. Alapítványok. Oktatás az 1848–49-es szabadságharc után. Trefort Ágoston reformjai. A kari könyvtár megalakulása. A Jogakadémia a 20. század fordulóján, Az egyesületi élet. A jogászhallgatók létszámának alakulása. Az I. világháború előtti évek bemutatása, majd a nagy világgégés. Helyesebb lett volna, ha e két témát együtt tárgyalja. Az 1918/19. tanév eseményeinek néhány mondatban való összefoglalása, amely így fejeződik be: „A polgári demokratikus forradalom és Tanácsköztársaság eseményeiben nem vettek részt a diákok, a tanári karból is csak Módy László, aki később lemondott állásáról.” A történeti igazság az, hogy az említetten kívül ebben az időszakban még exponálta magát Altorjai Sándor és Pécsi Jenő, akiket 1919 után fegyelmivel elbocsájtottak állásukból.

Az 1918–19-es forradalmak után a szerző a két világháború közötti időszakról emlékezett meg, kitérve az intézmény megszüntetésére irányuló újabb kísérletre az 1930-as évek jogakadémiai életére, a két világháború közötti tanárok bemutatására. Bizonyos, hogy a sajnálatos fényképcsere (Pálosi Ervin jogakadémiai tanár helyett Pataki János Vidor ciszterci tanár arcképe került) nem a szerző hibája. A tanárok bemutatása után írt az intézmény hallgatóiról, az egyesületi életéről, a diákjóléti intézményekről, az ifjúsági életéről, az öregdiákok egyesületeiről. A tanulmány befejező részében a szerző azt vizsgálta, hogyan alakult a Jogakadémia sorsa a II. világháború idején, s azt követően. Röviden összefoglalta azokat a törekvéseket, amelyek a katolikus egyetem megalakulására irányultak, majd a hallgatóság helyzetéről, az ifjúsági életéről, a sportéletéről szólt.

Közleményének utolsó fejezetében néhány mondatban összefoglalta az 1948–49-es tanév történetét, amikor az államosított jogakadémia Egri Állami Jogakadémia elnevezéssel kezdte meg működését.

Néhány megjegyzés, korrekció: Holik Sámuel az államosítás után csak papi szolgálatot teljesíthetett, nem került más egyetemre. Nem tanult a jogakadémián sem Gárdonyi Géza, (az egri tanítóképző diákja volt), sem Remenyik Zsigmond (a nagyváradi Jogakadémia hallgatója lett, de tanulmányait nem fejezte be).

Bartók Béla dolgozatában a Pyrker László által 1828-ban alapított Egri Római Katolikus Érseki Tanítóképző történetét foglalta össze. Tanulmánya elején megfogalmazta, hogy a meglévő levéltári források és az eddig publikált kis mennyiségű szakirodalom felhasználásával készítette el azt. „A források között a legfontosabbak a Heves Megyei Levéltárban található tanári értekezletek jegyzőkönyvei voltak, amelyeknek 1870-től 1919-ig terjedő anyagát tanulmányoztuk.” Kérdésünk, hogy miért csak 1919-ig, hisz azok rendelkezésre állnak a tanítóképző 1948-ban bekövetkező államosításáig. Nincs nyoma annak, hogy a szerző kutatott volna a Főegyházmegyei Levéltárban is, holott ott 1828-tól 1948-ig található anyag.

A tanulmány írója a képző történetét a következőképpen szakaszolta: Az 1848-ig tartó időszak. A tanítóképző élete az 1848–49-es forradalom és az 1867-es kiegyezés közötti években. A három-, a négy-, a hat- és az öt éves képzés időszaka. A tanítóképző élete a líceummal összekapcsolt oktatás időszakában. A II. világháború utáni változások 1944-től 1959-ig, a képző megszűntetéséig.

Somos Lajos működésének bemutatásakor (1938–1948) nem a róla szó kismonográfiát (Budapest, 2012.), hanem az 1997-ben kiadott Pedagógiai Lexikon III. kötetét használta. A 290. oldalon az alábbiakat olvashatjuk: „A történészek között kiemelkedő volt Trajtler Géza helyismereti bibliográfus is, aki a megyére vonatkozó adatokat gyűjtötte szorgalmasan.” Kiegészítjük ezt az a, hogy a neves igazgató-tanító csak nyugdíjba vonulása után (1948) végzet kutatásokat. Érdekes lett volna írni Trajtler szakirodalmi, történetírói és szépirodalmi munkásságáról is. A 297. oldalról hiányzik halálzási dátuma (1978).

Bartók Bélára hárult az Egri Római Katolikus Fiú Felső Kereskedelmi Iskola (1921) történetének megírása is. Először arról szólt, hogy az iskola megalapításáig hogyan folyt a kereskedelmi oktatás hazánkban. A szerző az intézmény történetét a következőképpen szakaszolta: Az iskola alapítása (1921–1924). Az Óriás-korszak (1923–1939). Ezt követően a tanulók társadalmi viszonyait elemezte rendkívül alaposan, példamutatóan. Óriás Nándor egyetemi tanári kinevezése után (1939) Angyal Lajost bízták meg az intézmény igazgatásával, aki 1944-ig látta el teendőit. 1946-tól 1948-ig Lénárt János állt az intézmény élén. A dolgozat értékét tovább növelte volna, ha kitér Lénárt tanári és tudományos munkásságára, mert a fejezetben erről alig esett szó.

Az 1828-ban Pyrker János László érsek által alapított Egri Rajziskola történetét Czeglédi László készítette el, a Főegyházmegyei Levéltárban őrzött források és a szakirodalom felhasználásával. Alapos dolgozatának hiányossága, hogy nem említi meg a Joó János által megindított első magyar ipari folyóiratot, a Héti Lapokat (1838) követő, ugyancsak Joó által szerkesztett és kiadott Hetilapokat (1847). Feltétlenül szólnia kellett volna Joó János Nézetek a magyar nemzet műveltségi és technikai kifejlése tárgyában (Buda, 1841.) című figyelemre méltó művéről.

A 20. századi egri katolikus egyetem tervéről készített dolgozatában Szecska Károly bizonyította, hogy 1946–1948 között reális lehetősége volt a katolikus egyetem létrehozásának. Sajnálatos, hogy mindezt lehetetlenné tette az egyházi iskolák államosítása. „Az államosítással az egri katolikus egyetem terve lekerült a napirendről. Czapik érsek és Mindszenty bíboros egri katolikus egyetem szervezési tervét a két munkáspárt egyesülése után szovjet mintára megvalósított kommunista diktatúra hiúsította meg, amely nem volt hajlandó tolerálni a világnézeti sokszínűséget a nevelés és oktatás területén sem.”

Nagy József az egri tanárképzés (1948–1990) történetét foglalta össze. Az értékes dolgozat hiánya, hogy nem érzékelteti azt, hogy Magyarországon 1948-tól 1990-ig pártirányítás érvényesült mindenütt, vonatkozik ez az egri főiskolára is. Nem állja meg a helyét az a megállapítás, hogy a főiskolán: „Elsőként a történészeknek sikerült bekapcsolódnia az ország tudományos vérkeringésébe.” Amikor Némedi Lajos vezetésével, Debrecenben megalakult a Pedagógiai Főiskola (1948), olyan kiválóságokat nyert meg oktatóknak, mint Csenky Imre karnagy, Gelei Gábor zoológus, Hortobágyi Tibor botanikus, Kiss Tihamér pszichológus, Papp István nyelvész, Rapcsák András matematikus és Udvarhelyi Károly geográfus. Sajnálatos az is, hogy Hahn István Európa-hírű ókor- és vallástörténész neve kimaradt a tanulmányból, aki 1955–1959 között oktatott az intézményben.

A magyar felsőoktatás 1991–2000 között végbement átalakulásáról egri viszonylatban Hauser Zoltán és Zám Éva készített összefoglalót. A szerzők lépésről lépésre követik azokat a változásokat, amelyek az 1990-es évek elején megkezdődtek. A dolgozat elején a következőket állapítják meg: „Az átalakulásban kiemelkedő a felsőoktatási intézmények szakmai autonómiájának megteremtése, az állami finanszírozás normatívitásának bevezetése, a hallgatói létszám jelentős növekedése és az intézmények tartalmi és szervezeti korszerűsödése. Az autonómia a felsőoktatási intézmények számára felelős szakmai és gazdálkodási önállóságot hozott, de a növekvő feladatok ellátása érdekében az intézményi menedzsment felelősségének jelentős növekedésével is járt.” Megjegyezzük, hogy a főiskolai oktatási struktúra átalakítása azt jelentette, hogy háttérbe kerültek a tanári szakok. Az intézmény jelenlegi vezetői törekednek a tanárképzés becsületének megmentésére, és jogaiba való visszahelyezésére.

A változásokról, amelyek 2001–2012 között zajlottak le az intézményben, Lőrinczné Thiel Katalin, Mátyás Ferenc, Kis-Tóth Lajos és Koncsos Ferenc készített összefoglalót. Dolgozatukban a következő témákról adtak számot: Képzések. Az Eszterházy Károly Főiskola képzési portfóliója. Szakmai gyakorlati képzés. Kutatási és külügyi tevékenység. Az intézmény beruházásai és fejlesztései.

Bár a kiadvány tanulmányainak színvonala változó, és szerencsés lett volna a helyi témákat jól ismerő lektor felkérése is mégis elismerésre méltó vállalkozás, s a maga nemében páratlan. A dolgozatok lektorainak felsorolásánál nem derül ki, hogy név szerint ki bírálta azt. A megjelölésében impozáns, szép kiállítású, kötet értékét nagymértékben növelik a kitűnő fényképfelvételek, amelyek Balogh Ferenc és Szántó György munkái. A kiadványt angol nyelvű összefoglaló, rövidítésjegyzék, irodalomjegyzék, névmutató és a kötetet szerzőinek felsorolása zárja.

Az ismertetett értékes kötetet nemcsak a szakemberek, hanem az oktatás története iránt érdeklődő olvasók figyelmébe ajánljuk.

Szecsó Károly

Pásztai László

A MAGYAR HONVÉDSEREG HARCÁSZATA AZ 1848–49-ES SZABADSÁGHARCBAN

A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára, sorozatszerkesztő Veszprémy László
HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum – Line Design, Budapest, 2013. 270 o.

A 19. század közepének hadtörténetében az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc menete különösen bővelkedik csatákban, ütközetekben és különféle összecsapásokban. Ám hiába múlt el több mint 160 év a történetek óta, az összeütközések többségéről máig nem rendelkezünk térképekkel és egyéb ábrázolásokkal bőségesen illusztrált, az adott levéltári forrásokat és visszaemlékezéseket felhasználó, a modern kor igényeit is kielégítő feldolgozásokkal. Rosszabb esetben csak a korabeli hivatalos, igencsak általános hadijelentések (vagy néha még azok se) állnak rendelkezésre; jobb esetben a résztvevő parancsnokok, alakulatok korabeli jelentései, kitüntetési javaslatok, alparancsnokok, tisztek, közkatona naplói, visszaemlékezései is elérhetőek, amelyek lehetővé teszik, hogy a témával foglalkozó történész (vagy maga a kiadott forrásokat tanulmányozó olvasó) összeállíthassa az összecsapás összetett képét. Ám utóbbi esetben is meg kell küzdeni a korabeli katonai szakszavak és hadászati/harcászati metódusok jelentésével, ami a résztvevőknek szinte természetes volt, ám a jelenkor történészét és olvasóját komoly feladat elé állítja.

E feladatot könnyíti meg jelentősen *Pásztai László* történész új könyve, amely a 19. század közepén alkalmazott harceljárások részletes bemutatásával és elemzésével ismerteti a kor színvonalán álló magyar honvédség harcászatait. A szerző alapos munkát végzett: előlegesen összegyűjtötte a 19. század első felében az Osztrák Császárságban érvényben lévő és fellelhető katonai szabályzatokat, illetve a korabeli magyar hadtudományi munkákat és szabályzatokat 1790 és 1870 között, majd ezek részletes elemzésével ismerteti a különböző fegyvernemek (gyalogosság, lovasság,